ئوغرىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق قىلىشنىڭ جازاسى

﴿ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ
أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٞ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ
وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٣٣ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبۡلِ أَن تَقۡدِرُواْ عَلَيۡهِمۡۖ فَٱعۡلَمُوٓاْ
أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٣٤ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبۡتَغُوٓاْ إِلَيۡهِ ٱلۡوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي
سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ٣٥ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡ أَنَّ لَهُم مَّا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا وَمِثۡلَهُۥ
مَعَهُۥ لِيَفۡتَدُواْ بِهِۦ مِنۡ عَذَابِ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنۡهُمۡۖ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ٣٦ يُرِيدُونَ
أَن يَخۡرُجُواْ مِنَ ٱلنَّارِ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنۡهَاۖ وَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّقِيمٞ ٣٧ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ
فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا جَزَآءَۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلٗا مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ٣٨ فَمَن تَابَ مِنۢ بَعۡدِ
ظُلۡمِهِۦ وَأَصۡلَحَ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَتُوبُ عَلَيۡهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ٣٩ أَلَمۡ تَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلۡكُ
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغۡفِرُ لِمَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ٤٠ ﴾

﴿اللہ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلارنىڭ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغانلارنىڭ جازاسى شۇكى، ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشى ياكى دارغا ئېسىلىشى ياكى ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرى كېسىلىشى ياكى سۈرگۈن قىلىنىشى كېرەك. بۇ (يەنى جازا) ئۇلار ئۈچۈن بۇ دۇنيادا رەسۋالىق (ئېلىپ كەلگۈچىدۇر)، ئاخىرەتتە ئۇلار چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ. سىلەر تۇتۇۋېلىشتىن ئىلگىرى تەۋبە قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، بىلىڭلاركى، اللہ مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. ئى مۆمىنلەر! مەقسەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن اللہ (نىڭ ئازابى) دىن قورقۇڭلار، اللہ قا (تائەت ـ ئىبادەت قىلىش، گۇناھتىن ساقلىنىش بىلەن) يېقىنچىلىقنى تىلەڭلار، اللہ يولىدا جىھاد قىلىڭلار. يەر يۈزىدىكى بارلىق نەرسىلەر، يەنە شۇنىڭدەك بىر ھەسسە كېلىدىغان نەرسىلەر كاپىرلارنىڭ بولۇپ، ئۇلار قىيامەت كۈنى (اللہ) نىڭ ئازابىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئۇنى فىدىيە قىلىپ بەرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلارنىڭ (بۇ فىدىيىسى) قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئۇلار قىيىنغۇچى ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ئۇلار دوزاختىن چىقماقچى بولىدۇيۇ، ئەمما ھەرگىز چىقالمايدۇ، ئۇلار (ئۈزۈلۈپ قالمايدىغان) دائىملىق ئازابقا قالىدۇ. ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەرنىڭ ۋە ئوغرىلىق قىلغۇچى ئايالنىڭ قىلمىشىنى جازالاپ، اللہ تەرىپىدىن ئىبرەت قىلىش يۈزىسىدىن

قوللىرىنى كېسىڭلار، اللّٰه (ئۇز ئەمرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا) غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. كىمكى (ئوغرىلىق قىلىپ كىشىلەرگە) زۇلۇم قىلغاندىن كېيىن تەۋبە قىلسا، (ئەمەلىنى) تۈزىسە (يەنى ئوغرىلىق قىلىشتىن يانسا)، اللّٰه ئۇنىڭ تەۋبىسىنى قوبۇل قىلىدۇ، اللّٰه ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر. بىلەمسەنكى، ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى اللّٰه قا خاستۇر، اللّٰه خالىغان ئادەمگە ئازاب قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە مەغپىرەت قىلىدۇ، اللّٰه ھەممە نەرسىگە قادىردۇر﴾.

ـــ سۈرە مائىدە 33 ـ، 34 ـ، 35 ـ، 36 ـ، 37 ـ، 38 ـ، 39 ـ، 40 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

يُحَارِبُونَ: (ئۇرۇش قىلىدىغانلار)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «مۇھارەبە» بولۇپ، تىنچلىقنىڭ زىتىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ سۆز ئەسلىدە تاجاۋۇز قىلماق، باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى تارتىۋالماق دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە، اللّٰه نىڭ دوستلىرىغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ دوستلىرىغا قارشى ئۇرۇش قىلىشنى ئىپادىلەيدۇ.

فَسَادًا: (بۇزغۇنچىلىق)، بۇ سۆز ياخشىلىقنىڭ زىتى بولۇپ، ياخشى ۋە پايدىلىق بولغان ھەرقانداق نەرسە ئۆز ئورنىدىن چىقىپ كەتسە، بۇزۇلدى دېيىلىدۇ. يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىش بولسا، يول توسۇش، ئادەم ئۆلتۈرۈش، ياربدار قىلىش ۋە باشقىلارنىڭ پۇل ـ مېلىنى بۇلاش قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ.

يُقَتَّلُوا: (ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشى)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەقتىيل» بولۇپ، ئىچ ئاغرىتماستىن، كەچۈرۈم قىلماستىن قەتئىي ئۆلتۈرمەك دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

يُصَلَّبُوا: (دارغا ئېسىلىشى)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «تەسلىيب» بولۇپ، دارغا چوقۇم ئاسماق ياكى ئىمام شافىئىي ئېيتقاندەك، دارغا تەكرار ئاسماق، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. دارغا ئېسىش بولسا يېرىم كۆمۈلگەن ياغاچقا ئادەمنىڭ ئىككى قولىنى ئىككى يانغا كېرىپ باغلاشنى كۆرسىتىدۇ. كىشىلەر ئۇنى تېز ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا پىچاق ياكى باشقا نەرسە تىقىشىمۇ مۇمكىن.

مِّنْ خِلَافٍ: (قارىمۇقارشى)، قوللارنى ۋە پۇتلارنى قارىمۇقارشى كېسىش بولسا، ئوڭ قول بىلەن سول پۇتنىڭ كېسىلىشىنى ياكى سول قول بىلەن ئوڭ پۇتنىڭ كېسىلىشىنى كۆرسىتىدۇ.

يُنفَوْا: (سۈرگۈن قىلىنىشى)، ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «نەفيۇ» بولۇپ، ئەسلىدە ھالاك قىلماق دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. زېمىندىن سۈرگۈن قىلىش بولسا، بىر يۇرتتىن يەنە بىر يۇرتقا قوغلاشنى كۆرسىتىدۇ. سۈرگۈن قىلىنغۇچىنى تۇتۇشقا ھەمىشە يارلىق چۈشىدۇ.

www.munber.org

ھالبۇكى، ئۇ ھەمىشە قىچىپ قورقۇنچ ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزىدۇ. سۈرگۈن قىلىش بولسا قاماش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ، دېگەن قاراشمۇ بار[1].

خِزْى: (رەسۋالىق)، بۇ سۆز خارلىق ۋە رەسۋالىق، دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. مەسىلەن: الله ئۇنى خار قىلىۋەتسۇن يەنى رەسۋا قىلىۋەتسۇن، دېيىلىدۇ.

اَلْوَسِيلَةَ: (يېقىنچىلىقنى)، بۇ سۆز، تائەت ـ ئىبادەت قىلىش ۋە گۇناھ ئىشلارنى تەرك ئېتىش بىلەن الله تائالاغا يېقىنچىلىق قىلغىلى بولىدىغان ھەرقانداق ئىشنى كۆرسىتىدۇ.

نَكَالًا: (ئىبرەت قىلىش) يەنى كىشىلەرگە ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن ئېغىر جازا قوللىنىش.

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلارنى قاتتىق جازالاش ۋە رەسۋا قىلىش ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش، دارغا ئېسىش، قولى بىلەن پۇتىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىش ياكى يۇرتتىن يۇرتقا سۈرگۈن قىلىشتىن باشقا جازا يوق. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان بۇ جازا تېزلىتىلىپ، ئۇلارغا مۇشۇ ﴿دۇنيادا﴾ بېرىلگەن جازادۇر. ﴿ئاخىرەتتە ئۇلار﴾ دوزاخ ئازابىدىن ئىبارەت ﴿چوڭ ئازابقا دۇچار بولىدۇ. سىلەر تۇتۇۋېلىشتىن ئىلگىرى﴾ بۇلاڭچىلىق قىلىشتىن ﴿تەۋبە قىلغانلار بۇنىڭدىن مۇستەسنا، بىلىڭلاركى، الله مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾ يەنى الله گۇناھلارنى مەغپىرەت قىلىدۇ، بەندىلەرگە رەھىم قىلىدۇ.

كېيىنكى ئايەتتە الله مۆمىنلەرنى الله قا تەقۋادارلىق قىلىشقا، تائەت ـ ئىبادەت قىلىش، الله رازى بولىدىغان ئىشلارنى قىلىش ۋە الله نىڭ دىنىنى ئۈستۈنلۈككە ئېرىشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ يولىدا جىھاد قىلىش بىلەن ئۇنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۇلار مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئالىي مەرتىۋىلەرگە ئېرىشەلەيدۇ ۋە بەختكە ئېرىشكۈچى سائادەتمەنلەردىن بولالايدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا ئۆزىنىڭ ئايەتلىرىنى ۋە پەيغەمبىرىنى ئىنكار قىلغان كاپىرلارنىڭ ئەھۋالىدىن شۇنداق خەۋەر قىلىدۇكى، ئەگەر ئۇلاردىن بىرى مۇشۇ دۇنيانىڭ پۈتۈن مال ـ مۈلكىگە ۋە ئۇنىڭدەك نەچچە ھەسسە كۆپ پۇل ـ مالغا ئىگە بولغان، ئاندىن ئۆزىنى الله نىڭ ﴿ئازابىدىن﴾ قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ھەممىسىنى فىدىيە ۋە بەدەل قىلىپ بەرمەكچى بولغان تەقدىردىمۇ، الله ئۇنىڭ بۇ فىدىيىسىنى قوبۇل قىلمايدۇ. چۈنكى الله تائالا بارلىق كاپىرنىڭ جەھەننەم ئازابىدا مەڭگۈ قالىدىغانلىقىغا ھۆكۈم قىلىپ بولغان. ئۇلار ﴿دوزاختىن چىقىشنى﴾ ئارزۇ قىلىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ

[1] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 1 ـ جىلد، 487 ـ بەت.

نىجاتلىقا ئېرىشىشى ئۈچۈن ھېچقانداق چارە يوق. ئۇلار مەڭگۈ داۋام قىلىدىغان ئازابتا قالىدۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئايەتتە الله تائالا ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەر بىلەن ئوغرىلىق قىلغۇچى ئاياللىنىڭ ھەر بىرىنىڭ جازاسىنى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئوغرىلىق قىلغانلىقى تولۇق شەرتلىرى بىلەن ئىسپاتلانغان تەقدىردە قوللىرىنى كېسىشكە بۇيرۇيدۇ، ئەنە شۇ جازانىڭ ئۇلارنىڭ ئوغرىلىق قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ بۇ ئېغىر جىنايەتكە قەدەم باسقانلىقلىرى ئۈچۈن بۇ جازانىڭ ئۇلارغا ﴿الله تەرىپىدىن﴾ بېرىلگەنلىكىنى، بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچى زالىملارنىڭ چوڭچوڭ جىنايەت ئىشلەشتىن يېنىشى، ئىنسانلارنىڭ پۇل ـ ماللىرىغا ۋە جانلىرىغا ئەمىن بولۇشى ئۈچۈن بۇ ئېغىر جازانى ئىنسانلارغا ئىبرەت قىلىپ بېكىتكەنلىكىنى بايان قىلىدۇ.

بۇ بەلگىلىمە ھېكمەت بىلەن بۇيرۇق قىلىدىغان، ھېكمەت بىلەن مەنئى قىلىدىغان، بەندىلەرگە پايدىلىق بولغان نەرسىلەر مەخپىي قالمايدىغان ھەممىدىن غالىب الله نىڭ بەلگىلىمىسىدۇر. الله تائالا يەنە گۇناھلىرىدىن تەۋبە قىلغان، الله تەرەپكە قايتقان، ياخشى ئەمەل قىلغان ۋە ياخشىلار يولىغا ماڭغان كىشىلەرنى ئەپۇ قىلىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿تەۋبە قىلغان، ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، ئاندىن توغرا يولدا ماڭغان ئادەمنى مەن ئەلۋەتتە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىمەن﴾[1]. مانا بۇمۇ الله نىڭ ھېكمىتىدۇر.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئۇرەينە قەبىلىسىدىن بىر قىسىم كىشىلەر مەدىنىگە كېلىدۇ. لېكىن مەدىنىنىڭ ھاۋاسى ئۇلارغا خىل كەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنى زاكات تۆگىلىرى بېقىلىدىغان جايغا ئەۋەتىدۇ، ئۇلارنى تۆگىلەرنىڭ سۈتىدىن ۋە سۈيدۈكىدىن ئىچىشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇلار شۇنداق قىلىدۇ. نەتىجىدە ساقىيىپ كېتىدۇ. ئاندىن ئۇلار ئىسلام دىنىدىن مۇرتەد بولۇپ، تۆگە باققۇچىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ۋە تۆگىلەرنى ھەيدەپ كېتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ ئارقىدىن ئادەم ئەۋەتىدۇ. ئۇلار تۇتۇپ كېلىنىدۇ. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارنىڭ قوللىرى بىلەن پۇتلىرىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىشكە، كۆزلىرىنى مىخ بىلەن داغلاشقا، ئاندىن ئۇلارنى ئۆلگەنگە قەدەر سايغا تاشلىۋېتىشكە ھۆكۈم قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن: ﴿الله ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلارنىڭ، يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغانلارنىڭ جازاسى شۇكى...﴾ دېگەن بۇ ئايەت نازىل بولىدۇ[2].

[1] سۈرە تاھا، 82 ـ ئايەت.

[2] بۇ قىسسە سەھىھ بۇخارى ۋە سەھىھ مۇسلىمدا رىۋايەت قىلىنغان.

www.munber.org

ئايەتلەرنىڭ ئىلگىرىكى ئايەتلەر بىلەن بولغان باغلىنىشلىقى

اللہ تائالا ئىلگىرىكى ئايەتلەردە ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككى ئوغلى قابىل بىلەن ھابىلنىڭ ۋەقەسىنى بايان قىلغاندىن كېيىن ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتىنىڭ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئوتتۇرىغا قويدى، قاتىلغا ئەگىشىشتىن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇپ، ناھەق ئادەم ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ پۈتۈن ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەندەك بولىدىغانلىقىنى بايان قىلدى. اللہ تائالا بۇ ئايەتلەردە بولسا يەر يۈزىدە بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلار جازالىنىدىغان جازانى بايان قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا ئوخشاش جىنايەتلەرنى باشقىلارنىڭ ئىشلىمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئىنسانلارغا ئىبرەت قىلدى. شۇنداقلا ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ جازاسىنى ئوچۇق بايان قىلدى. چۈنكى ئۇمۇ يەر يۈزىدىكى خاتىرجەملىكنى بۇزىدىغان ئامىل بولۇپ، بۇزغۇنچىلىق قىلىشنىڭ بىر تۈرى ھېسابلىنىدۇ. ئىنسانلارنى جىنايى قىلمىشلاردىن توسىدىغان ئامىل بولۇش ئۈچۈن اللہ تائالا جازا ـ قانۇنلىرىنى بەلگىلىدى. شۇڭا ئادەم ئۆلتۈرۈش جىنايىتىنى بايان قىلغاندىن كېيىن ئوغرىلىق ۋە بۇلاڭچىلىق قىلىشنىڭ جازاسىنى بايان قىلىش بۇ يەرگە تولىمۇ مۇناسىب بولغان ئىدى.

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ ئايەتتە: ﴿اللہ ۋە ئۇنىڭ رەسۇلى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلار﴾ دېيىلگەن بولۇپ، اللہ تائالاغا ئۇرۇش قىلىدىغانلىق تىلغا ئېلىندى. ئەمەلىيەتتە بولسا اللہ تائالاغا قارشى ھېچقانداق كۈچ ئۇرۇش قىلالمايدۇ. اللہ ھەممە نەرسىگە غالىبتۇر. چۈنكى ئۇ مۇكەممەل سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەنگەن بولۇپ، تەڭداشلاردىن ۋە تاقابىل تۇرالايدىغان كۈچلەردىن پاكتۇر. شۇڭا بۇ ئايەتتە قىسقارتما بولۇپ، تولۇق شەكلى: «اللہ نىڭ دوستلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغانلار» دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. اللہ تائالا دوستلىرىغا ئەزىيەت بېرىشنىڭ چوڭ جىنايەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ مۇبارەك نامىنى ئۇلارنىڭ ئورنىغا قويدى. اللہ تائالا: ﴿كىمكى اللہ قا قەرزى ھەسەنە بېرىدىكەن﴾[1] دېگەن سۆزىدىمۇ ئىنسانلارنى كەمبەغەل ۋە ئاجىز كىشىلەرگە ھېسداشلىق قىلىشقا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن ئۆز نامىنى ئۇلارنىڭ ئورنىدا قويغان. بىر سەھىھ ھەدىستىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئۇسلۇب ئىشلىتىلگەن: «ئى ئادەم بالىسى! مەن سەندىن تاماق تەلەپ قىلسام، سەن ماڭا تاماق بەرمىدىڭ...»

2 ـ زېمىندىن سۈرگۈن قىلىش بولسا، يۇرتتىن قوغلاش ۋە يىراقلاشتۇرۇشنى ئىپادىلىگىنىدەك، سولاپ قويۇشنىمۇ ئىپادىلەيدۇ. ئىمام مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «سۈرگۈن قىلىش زىندانغا سولاپ قويۇشنى ئىپادىلەيدۇ. چۈنكى ئۇ كەڭ

[1] سۈرە بەقەرە، 245 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

دۇنيادىن ئۇنىڭ تار يېرىگە پالىنىدۇ. گويا ئۇ زىندانغا سولانغان ۋاقىتتا زېمىندىن سۈرگۈن قىلىنغاندەك بولىدۇ. چۈنكى ئۇ يېقىن يورۇقلىرىنى كۆرەلمەيدۇ، دۇنيانىڭ لەززەتلىرىدىن ۋە پاك نەرسىلىرىدىن ھېچ نەرسە بىلەن پايدىلىنالمايدۇ.»

3 ـ ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «ﷲ تائالانىڭ: ﴿ئۇنى قىدىيە قىلىپ بەرگەن﴾ دېگەن سۆزى بۇ ئازابنىڭ ئۇلاردىن مەڭگۈ ئايرىلمايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇ ئازابتىن ھېچقانداق قۇتۇلۇش چارىسى يوق. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قىيامەت كۈنى كاپىرغا: ئېيتىپ باققىنە، ئەگەر ساڭا زېمىن توشقىچە ئالتۇن بولسا، (ئۆزەڭنى ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن) ئۇنى قىدىيە قىلىپ بېرىۋېتەمتىڭ؟ دېيىلىدۇ. ئۇ: ھەئە، دەيدۇ. ئۇنىڭغا: سەندىن ھەقىقەتەن بۇنىڭدىن ئاسان نەرسە تەلەپ قىلىنىپ: ماڭا شېرىك كەلتۈرمىگىن، دېيىلگەن ئىدى. بىراق سەن بۇنى قوبۇل قىلمىدىڭ دېيىلىدۇ.»[1]

4 ـ بۇ يەردە: ﴿ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەرنىڭ ۋە ئوغرىلىق قىلغۇچى ئايالنىڭ﴾ دەپ، ئوغرىلىق قىلغۇچى ئەر ئوغرىلىق قىلغۇچى ئايالدىن بالدۇر تىلغا ئېلىندى. ئەمما زىناخورلۇق بايان قىلىنغان ئايەتتە: ﴿زىنا قىلغۇچى ئايال ۋە زىنا قىلغۇچى ئەرنىڭ ھەر بىرىنى يۈز دەررىدىن ئۇرۇڭلار﴾[2] دەپ، زىنا قىلغۇچى ئايالنى زىنا قىلغۇچى ئەردىن بالدۇر بايان قىلدى. بۇنىڭدىكى سىر شۇكى، ئەر كىشى ئوغرىلىق قىلىشقا جۈرئەتلىك كېلىدۇ. خوتۇن كىشىنىڭ زىنا قىلىشى ئەڭ قەبىھ ۋە يامان ئىشتۇر. شۇڭا ھەر بىر جايدا ئەنە شۇنداق كەلتۈرۈش تازا مۇناسىپ بولغان.

5 ـ ئەسمەئىي مۇنداق دەيدۇ: «مەن بۇ ئايەتنى ئوقۇدۇم. مېنىڭ يېنىمدا بىر ئەئرابىي بار ئىدى. مەن سەۋەنلىكتىن: «ﷲ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر» دېدىم. ھېلىقى ئەئرابىي: بۇ كىمنىڭ سۆزى؟ دېدى. مەن: ﷲ نىڭ سۆزىدۇر، دېدىم. ئۇ: قايتا ئوقۇغىن دېدى. مەن قايتا ئوقۇپ: «ﷲ ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر» دېدىم. ئۇ: بۇ ﷲ نىڭ سۆزى ئەمەس، دېدى. مەن دەرھال ئايەتنى ئېسىمگە ئالدىمدە: ﴿ﷲ (ئۆز ئەمرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا) غالىبتۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾ دېدىم. ئۇ: مانا ئەمدى توغرا ئوقۇدۇڭ، مانا بۇ ﷲ نىڭ سۆزىدۇر، دېدى. مەن: سەن قۇرئان ئوقۇمسەن؟ دېدىم. ئۇ: ياق، دېدى. مەن: ئۇنداقتا مېنىڭ خاتالاشقانلىقىمنى قانداق بىلدىڭ؟ دېدىم. ئۇ: ئى بۇرادەر! ﷲ غالىبلىقىنى جاكارلاپ ھۆكۈم قىلدى. ئاندىن قول كېسىلدى. ئەگەر ﷲ مەغپىرەت قىلغان ۋە مېھرىبانلىق قىلغان بولسا ئىدى، قول كېسىلمىگەن بولاتتى، دېدى[3].

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلغان.
[2] سۈرە نۇر، 2 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 11 ـ جىلد، 229 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 354 ـ بەت.

www.munber.org

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: مانا بۇ ئۇ ئەئرابىنىڭ ناھايىتى زېرەك ئىكەنلىكىنى، ئايەتنىڭ بېشى بىلەن ئاخىرى بىر - بىرىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

شەرئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

بۇلاڭچىلىق قىلغۇچىنىڭ ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدىغان بۇ ئوغرىلىق قىلغۇچى كىم؟

بۇ ئايەتنى كەرىم ئۇرۇش قىلىشنىڭ ۋە زېمىندا بۇزغۇنچىلىق قىلىشنىڭ ھۆكمىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. اللّٰه تائالا بۇ ئۇرۇش قىلغۇچىلارنى ئۆلتۈرۈشكە، دارغا ئېسىشقا، قوللىرى بىلەن پۇتلىرىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىشكە ۋە يۇرتتىن سۈرگۈن قىلىشقا ھۆكۈم قىلدى. فىقھشۇناسلار بۇ ئۇرۇشنىڭ ئىسمىغا تېگىشلىك بولغان كىشىلەرنىڭ كىملەر ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق بىر قانچە قاراشتا بولغان:

1 - ئىمام مالىك مۇنداق دەيدۇ: «بىزنىڭ قارىشىمىزدا بۇ ئۇرۇش قىلغۇچى شەھەردە ياكى يېزا - قىشلاقلاردا كىشىلەرگە قورال كۆتۈرۈپ، ئۇلارنى قورقاتقان كىشىدۇر.»

2 - ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «بۇلاڭچىلىق قىلغۇچىنىڭ ھۆكۈملىرى ئىجرا قىلىنىدىغان بۇ ئۇرۇش قىلغۇچىنىڭ سەھرالاردا ۋە يېزا - قىشلاقلاردا قورال كۆتۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلغان كىشى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما مۇنداق ئۇرۇش قىلغۇچى شەھەردە بۇلاڭچىلىق قىلالمايدۇ. چۈنكى بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىغان كىشىنىڭ پەريادىنى ئاڭلىغان ئادەملەر ئۇنىڭغا ياردەمگە كېلىدۇ.»

3 - ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «شەھەردە قاراقچىلىق قىلىش بىلەن چوقىيىپ كەتكەن كىشى ئۇرۇش قىلغۇچى بولىدۇ. مەيلى ئۇ ئۆيلەرنى بۇلىسۇن، مەيلى يول توسۇپ بۇلاڭچىلىق قىلسۇن، مەيلى چۆللەردە، يېزا - قىشلاقلاردا ياشايدىغانلارنى بۇلىسۇن، ھەممىسىنىڭ ھۆكمى بىردۇر.»

ئىبنى مۇنزىر مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئان پۈتۈن ئىنسانلارغا نازىل بولغان. ھېچكىم دەلىلگە تايانماستىن بۇ ئايەتنىڭ ھۆكمى ئىچىدىن مەلۇم كىشىلەرنى چىقىرىۋېتەلمەيدۇ. چۈنكى ھەر يەردە بۇلاڭچىلىق قىلغان كىشىگە ئۇرۇش قىلغۇچى، دېگەن نام بېرىلىدۇ.»

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: ئايەتنى كەرىمنىڭ ھۆكمى ئاممىباب بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ قاراشنىڭ كۈچلۈك بولۇش ئېھتىمالى بار. چۈنكى شەھەرلەردە ئىنسانلارنىڭ ماللىرىغا ۋە جانلىرىغا تەھدىت سالىدىغان قارا گۇرۇھلار سەھرالاردا بۇلاڭچىلىق قىلغۇچىلاردىن كۆپ بولۇپ كېتىشى مۇمكىن.

ئىككىنچى ھۆكۈم

ئايەتتىكى جازا ھۆكۈملىرى تاللاپ ئىجرا قىلىش ئاساسىدا كەلگەنمۇ؟

بەزى ئۆلىمالار مۇنداق دەيدۇ: «خەلىپە ئۇرۇش قىلغۇچىلارنى جازالاش ئۈچۈن ھۆكۈم چىقىرىشتا جازانى تاللاپ ئىجرا قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇپ، اللە تائالا ۋاجىپ قىلغان ئۆلتۈرۈش ياكى دارغا ئېسىش ياكى پۇت ـ قولىنى كېسىش ۋە ياكى سۈرگۈن قىلىش قاتارلىق جازا ھۆكۈملىرىدىن قايسىسىنى خالىسا ئۇلارغا شۇ جازا ھۆكمى بىلەن ھۆكۈم قىلىدۇ. چۈنكى ﴿ئۇلار ئۆلتۈرۈلۈشى ياكى دارغا ئېسىلىشى ياكى ئوڭ قوللىرى ۋە سول پۇتلىرى كېسىلىشى ياكى سۈرگۈن قىلىنىشى كېرەك﴾ دېگەن ئايىتى كەرىمىنىڭ زاھىرى مەنىسى شۇنداق قىلىشنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.» بۇ، مۇجاھىد، زەھھاك ۋە نەخەئىنىڭ قارىشىدۇر. مالىكى مەزھىبىدىكىلەرمۇ مۇشۇ قاراشتىدۇر.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «قۇرئان كەرىمدە ﴿ياكى﴾ دېگەن سۆز بىلەن كەلگەن ھۆكۈملەرنى ئىجرا قىلغۇچى تاللاپ ئىجرا قىلىدۇ.»[1]

سەلەف ئۆلىمالىرىدىن بىر قىسىم كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئايەت ھۆكۈملىرىنىڭ تەرتىپ بويىچە بولۇشىنى، جىنايەتچىلەرگە ئۇنى شۇ تەرتىپ بويىچە ھۆكۈم قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. كىمكى ئادەم ئۆلتۈرۈپ مال ـ مۈلكىنى ئېلىۋالغان بولسا، ئۆلتۈرۈلىدۇ ۋە دارغا ئېسىلىدۇ. كىمكى مال ـ مۈلكىنى ئېلىۋېلىش بىلەنلا كۇپايىلەنگەن بولسا، قولى بىلەن پۇتى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىلىدۇ. كىمكى يولۇچىنى قورقۇتقان، لېكىن ئۆلتۈرمىگەن ۋە مال ـ مۈلكىنى ئېلىۋالمىغان بولسا، يۇرتتىن سۈرگۈن قىلىنىدۇ.» بۇ شافىئىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ، ھەنەفى مەزھىبىدىكىلەردىن ئىمام ئەبۇ يۇسۇف ۋە مۇھەممەد شەيبانىنىڭ قارىشىدۇر. ئىبنى ئابباسنىڭمۇ مۇشۇ قاراشتا ئىكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە بۇ ئايەتنى تاللاپ ھۆكۈم قىلىشنى كۆرسىتىدۇ، دەپ چۈشەندۈرىدۇ. لېكىن بۇ تاللاپ ھۆكۈم قىلىش ھەممە ئۇرۇش قىلغۇچىغا ئەمەس، بەلكى مەخسۇس ئۇرۇش قىلغۇچىغا قارىتىلغان بولۇپ، ئادەم ئۆلتۈرگەن ۋە پۇل مېلىنى بۇلىۋالغان كىشىنى كۆرسىتىدۇ. خەلىپە بۇ ئۇرۇش قىلغۇچىنى جازالاشتا مۇنداق تۆت ئىشنىڭ بىرىنى تاللايدۇ: بىرىنچى، ئەگەر خەلىپە خالىسا ئۇنىڭ قولىنى ۋە پۇتىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىدۇ ۋە ئۆلتۈرىدۇ. ئىككىنچى، ئەگەر خالىسا ئۇنىڭ قولىنى ۋە پۇتىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كېسىدۇ ۋە ئۇنى دارغا ئاسىدۇ. ئۈچىنچى، ئەگەر خالىسا ئۇنىڭ قولىنى ۋە پۇتىنى قارىمۇقارشى قىلىپ كەسمەستىن، پەقەت ئۇنى دارغا ئاسىدۇ. تۆتىنچى، ئەگەر خالىسا پايدىلىق بولغان ئىشنىڭ تەقەززاسى بويىچە ئۇنى پەقەت ئۆلتۈرۈش بىلەنلا جازالايدۇ. ئۇنىڭ قارىشىدا ئۆلتۈرۈش ياكى دارغا ئېسىش چوقۇم قول كېسىش بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈپ ئىجرا قىلىنىشى كېرەك. چۈنكى جىنايەت ئادەم ئۆلتۈرۈش ۋە پۇل ـ مالنى بۇلاش بىلەن سادىر بولغان. شۇڭا ئادەم ئۆلتۈرگەننىڭلا جازاسى ئۆلتۈرۈشتۇر. پۇل ـ مالنى ئالغاننىڭلا جازاسى پۇت ـ قولنى كېسىشتۇر. ئۆلتۈرۈش بىلەن دارغا ئېسىشنىڭ ئىنسانلارنى قورقىتىش

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 152 ـ بەت.

www.munber.org

ۋە چوّچوّتوّش تەسىرى يوّت ـ قولنى كېسىشتىنلا كېلىدىغان تەسىردىن كوّچلوّك بولىدۇ. مانا بۇ، ئىمام ئەبۇ ھەنىفىنىڭ قارىشىدۇر.

ئۈچىنچى ھۆكۈم

دارغا ئېسىش جازاسى قانداق ئىجرا قىلىنىدۇ؟

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: ئايەتنىڭ زاھىرى مەنىسىگە ئاساسەن، خەلىپە ئۇرۇش قىلغۇچىنى جازالاشتا جازانى تاللاپ ئىجرا قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە. الله تائالانىڭ: ﴿ياكى دارغا ئېسىلىشى﴾ دېگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۇرۇش قىلغۇچى گۇناھكارنى دارغا ئېسىشى دۇرۇس بولىدۇ. دارغا ئېسىش شەكلىگە كەلسەك، گۇناھكار بەتبەختلەرنىڭ گۇناھ قىلىشتىن يېنىشى ئۈچۈن دارغا ئېسىلغۇچى تىرىك ھالدا ئاممىۋى يول ئۈستىگە بىر كۈن ياكى ئۈچ كۈن ئېسىپ قويۇلىدۇ. ئاندىن نەيزە تىقىپ ئۆلتۈرۈلىدۇ. بۇ مالىكى ۋە ھەنەفى مەزھەبىدىكىلەرنىڭ قارىشىدۇر.

بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنى ئۆلتۈرۈشتىن ئىلگىرى دارغا ئېسىش توغرا ئەمەس. ئۇنىڭ ناماز ئوقۇشى ۋە يەپ ـ ئىچىشىگە توسقۇنلۇق بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۇنىڭ جىنازە نامىزىنى چۈشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن دارغا ئېسىش كېرەك.» بۇ شافىئىي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ قارىشىدۇر.

ئىمام شافىئىي (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ جىنايەتچىنى ئەزالىرىنى كېسىپ ئۆلتۈرۈشتىن توسقانلىقى ئۈچۈن ئۇرۇش قىلغۇچىنىڭ دارغا ئېسىلغان ھالەتتە ئۆلتۈرۈلۈشىنى ياقتۇرمايمەن.»

ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «دارغا ئېسىش ئۆلتۈرۈشتىن ئىلگىرى بولۇپ، ئۇرۇش قىلغۇچىلار تىرىك دارغا ئېسىلىدۇ. ئاندىن قورساقلىرىغا نەيزە تىقىپ ئۆلتۈرۈلىدۇ.»[①]

تۆتىنچى ھۆكۈم

ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولى قاچان كېسىلىدۇ؟ ئوغرىلىق جازاسىنى ئىجرا قىلىشنىڭ شەرتلىرى قايسىلار؟

ئوغرىلىق قىلىش لۇغەتتە باشقىلارنىڭ مېلىنى يوشۇرۇن ۋە ھىيلە ئىشلىتىپ ئېلىۋېلىشنى ئىپادىلەيدۇ. ئەمما شەرىئەتتە فىقھشۇناسلار ئۇنى مۇنداق تەرىپ قىلىدۇ: «ئوغرىلىق قىلىش بولسا، ئەقلى ـ ھوشى جايىدا ۋە بالاغەتكە يەتكەن ئادەمنىڭ ئۆز ھەققى بولمىغان، ھەققى بولۇش شۈبھىسىمۇ بولمىغان مەخسۇس مىقداردىكى پۇل ـ مالنى ساقلىنىۋاتقان مەلۇم بىر جايدىن يوشۇرۇن ھالدا ئېلىۋېلىشىدىن ئىبارەتتۇر.» ئوغرىلىق قىلغۇچى نەرسە كېرەكنى يوشۇرۇن ئالىدىغانلىقى ئۈچۈن ئوغرى دەپ ئاتالغان. ئوغرىلانغان ھەرقانداق نەرسىدە قول كېسىلمەيدۇ. بەلكى، مۇئەييەن شەخس ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان

[①] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 152 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 119 ـ بەت.

مۇئەييەن مىقداردىكى پۇل ـ مال ئوغرىلانغاندىلا ئاندىن قول كېسىلىدۇ. توغرا شەرىئەت مانا مۇشۇنداق ئادىل بەلگىلەنگەن.

ئوغرىنىڭ ئەقلى ـ ھوشى جايىدا ۋە بالاغەتكە يەتكەن بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئوغرىلىق جىنايەتتۇر. جىنايەتنى ئەقلى ـ ھوشى جايىدا بولمىغان ۋە بالاغەتكە يەتمىگەن ئادەمگە يۈكلىگىلى بولمايدۇ. ساراڭ ئادەم ۋە كىچىك بالا ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنغان ئەمەس. ئۇ ئىككىسىدىن سادىر بولغان جىنايەت شەرىئەت تەكلىپىدىكى جىنايەتچىنى جازالاش دائىرىسىگە كىرمەيدۇ. ئەگەر كىچىك بالا ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ، لېكىن ئۇنىڭ جىنايىتى تەنبىھ بېرىش دائىرىسىگە كىرىدۇ.

ئەمما قول كېسىلىشكە تېگىشلىك بولغان مىقدارغا كەلسەك، فىقھشۇناسلار بۇ مەسىلىدە ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان. ئەبۇ ھەنىفە ۋە سەۋرى مۇنداق دەيدۇ: «ئوغرىلانغان پۇل ئون تەڭگە ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بولسا، ياكى باشقا نەرسە بولۇپ، قىممىتى ئون تەڭگىگە يەتسە قول كېسىلىدۇ، ئۇنىڭدىن ئاز بولسا، قول كېسىلمەيدۇ.»

ئىمام مالىك ۋە شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال بىر تىللانىڭ تۆتتىن بىرىگە ياكى ئۈچ تەڭگىگە تەڭ بولسا، قول كېسىلىدۇ. ئۇنىڭدىن ئاز بولسا كېسىلمەيدۇ.»

ھەنەفىي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس بولۇپ، ئۇ مۇنداق دېگەن: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال ئون تەڭگىدىن ئاز بولسا قول كېسىلمەيدۇ.»①

2 ـ ئىبنى ئابباس، ئىبنى مەسئۇد، ئىبنى ئۆمەر ۋە ئەتائىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى نەقىل قىلىنىدۇ: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال پەقەت ئون تەڭگىگە يەتسىلا ئاندىن قول كېسىلىدۇ.»

مالىكى ۋە شافىئىي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس بولۇپ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال بىر تىللانىڭ تۆتتىن بىرىگە تەڭ بولسا ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولىنى كېسەتتى.»②

2 ـ ئىبنى ئۆمەرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىممىتى ئۈچ تەڭگە بولغان بىر قالقاننى ئوغرىلىغان ئوغرىنىڭ قولىنى كەسكەن.»③

① ئەمرى ئىبنى شۇئەيب بوۋىسىدىن رىۋايەت قىلغان.
② ئىمام ئەبۇ داۋۇد، نەسائى ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان. ئىمام بۇخارىنىڭ رىۋايىتىدە: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال بىر تىللانىڭ تۆتتىن بىرىگە تەڭ بولسا ئوغرىنىڭ قولى كېسىلىدۇ» دېيىلگەن.
③ ئىمام ئەھمەد، تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

3 ـ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «ئوغرىلانغان پۇل ـ مال بىر تىللانىڭ تۆتتىن بىرىگە تەڭ بولمىسا ياكى ئۇنىڭدىن كۆپ بولمىسا، ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولى كېسىلمەيدۇ.»[1] ئەبۇ بەكرى، ئۆمەر، ئوسمان ۋە ئەلىنىڭ مۇشۇنداق قارايدىغانلىقى نەقىل قىلىنغان.

شەيخ سايىس مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر شۈبھىلىك بولۇپ قالغان جازالارنىڭ ئىجرا قىلىنمايدىغانلىقى، ئېھتىيات قىلىشنىڭ كۆز يومۇشقا بولمايدىغان ئىش ئىكەنلىكى ۋە چەكلىمىنىڭ رۇخسەتنىڭ ئالدىغا قويۇلىدىغانلىقى ياخشى مۇلاھىزە قىلىنسا، ھەنەفى مەزھىبىنىڭ قارىشىنى كۈچلەندۈرۈش ئىمكانى تۇغۇلىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ئوغرىلانغانلىقى ئۈچۈن ئوغرىنىڭ قولى كېسىلگەن قالقاننىڭ قىممىتىنى بەزىلەر: ئۈچ تەڭگە، بەزىلەر: تۆت تەڭگە، بەزىلەر: بەش تەڭگە، بەزىلەر: بىر تىللانىڭ تۆتتىن بىرى، بەزىلەر: ئون تەڭگە دەپ مۆلچەرلىگەن. يۇقىرى بولغان مىقدارنى تۇتقا قىلىش كۈچلۈكرەكتۇر. چۈنكى ئاز مىقدار جىنايەت ھېسابلىنىش ياكى ھېسابلانماسلىق شۈبھىسىنى تۇغدۇرىدۇ. جازالار شۈبھە تۇغۇلغاندا ئىجرا قىلىنمايدۇ. چۈنكى ئاز مىقدارنى تۇتقا قىلغاندا ئون تەڭگىدىن ئاز مىقدار ئۈچۈن ئوغرىنى جازالاشقا توغرا كېلىدۇ. ئون تەڭگىنى تۇتقا قىلغاندا ئۇنىڭدىن ئاز مىقدار ئۈچۈن ئوغرىنى جازالاشنى چەكلەپ قويىدۇ. ئەسلىدە چەكلىگۈچى رۇخسەت قىلغۇچىدىن بۇرۇن ئورۇن تۇتىدۇ.»[2]

پۇل ـ مال ساقلىنىۋاتقان جاينى ئېتىبارغا ئېلىشقا كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «شاختىكى مېۋىلەرنى ۋە تاغدا ئوتلاشقا قويۇپ بېرىلگەن ھايۋانلارنى ئوغرىلىغانلىق ئۈچۈن قول كېسىلمەيدۇ. ئەگەر ھايۋان قوتاندىن ئوغرىلانغان (يەنى تاغدا بېقىلىۋاتقان ھايۋان كېچىسى قوتاندىن ئوغرىلانغان)، مېۋىلەر بورىدىن ئوغرىلانغان (يەنى مېۋىلەر قۇرۇتۇش ئۈچۈن بورا ئۈستىگە يېيىتىلىپ بولغاندا ئوغرىلانغان) تەقدىردە، ئۇنىڭ قىممىتى قالقاننىڭ قىممىتىگە يېتىپ قالسا قول كېسىلىدۇ.»[3]

پۇل ـ مال ساقلىنىۋاتقان جاي ئادەتتە كىشىلەر پۇل ـماللىرىنى ساقلاش ئۈچۈن بىنا قىلغان ئۆيلەرگە ۋە چېدىرلارغا ئوخشاش جايلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۇلار شۇ جايلاردا ئولتۇراقلىشىدۇ ۋە پۇل ـ ماللىرىنى ئۇنىڭ ئىچىدە ساقلايدۇ. بەزىدە ئۇ سۆز پۇل ـ مالنى مەخسۇس ئولتۇرۇپ قوغداش ئۈچۈن بەلگىلەنگەن قوغدىغۇچىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر قوغدىغۇچى تەرىپىدىن قوغدىلىۋاتقان پۇل ـ مال ئوغرىلانسا، قول كېسىلىدۇ. چۈنكى سەفۋان ئىبنى ئۇمەييەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «بىر كۈنى مەن مەسجىدتە قىممىتى 30 تەڭگىلىك بىر پارچە قارا رەختنىڭ ئۈستىدە ئۇخلاۋاتاتتىم. بىر ئادەم كېلىپ مەندىن ئۇنى سۇغۇرۇپ ئېلىۋالدى. مەن ئۇ ئادەمنى تۇتۇۋېلىپ پەيغەمبەر

[1] بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەت قىلغان.
[2] سايىسنىڭ «تەفسىرۇ ئاياتىل ئەھكام» ناملىق تەپسىرى، 2 ـ جىلد، 189 ـ بەت.
[3] ئىمام مالىك «مۇۋەتتەئ» ناملىق كىتابىدا ئابدۇللاھ ئىبنى ئابدۇرراھمان مەككىدىن رىۋايەت قىلغان.

ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا ئېلىپ كەلدىم. ئۇ، ئۇ ئادەمنىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرۇدى. مەن: 30 تەڭگە ئۈچۈن ئۇنىڭ قولىنى كېسەمسەن؟ مەن ئۇ رەختنى ئۇنىڭغا ساتاي، پۇلىنى كېچىكتۈرۈپ ئالاي، دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سەن ئۇ ئادەمنى مېنىڭ قېشىمغا ئېلىپ كېلىشتىن بۇرۇن شۇنداق قىلساڭ بولماسمىتى؟» دېدى[①].

شۈبھە بولماسلىقنى ئېتىبارغا ئېلىشقا كەلسەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «شۈبھە تۇغۇلغان جازالارنى ئىجرا قىلىشنى تاقىتىڭلارنىڭ يېتىشىچە ئەمەلدىن قالدۇرۇڭلار.» بۇ ھەدىس ناھايىتى مەشھۇر بولۇپ، زۆرۈر تېپىلغاندا ئىشلىتىشكە تېگىشلىك ئېنىق قائىدە بولۇپ قالدى. شۇڭا خوجايىنىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان قۇلنىڭ، ئوغلىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان ئاتىنىڭ، شېرىكىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان شېرىكىنىڭ، قەرزدارىنىڭ مېلىنى ئوغرىلىغان قەرز بەرگۈچىنىڭ قولى ئارىدا شۈبھە مەۋجۇد بولغانلىقى ئۈچۈن كېسىلمەيدۇ.

بەشىنچى ھۆكۈم

ئوغرىنىڭ قولى قەيەردىن كېسىلىدۇ؟

الله تائالانىڭ: ﴿قولىرىنى كېسىڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئوغرىلىق جىنايىتىدە قول كېسىشنىڭ پەرزلىكىنى كۆرسىتىدۇ. فىقھشۇناسلار كېسىلىدىغان قولنىڭ ئوڭ قول ئىكەنلىكىگە بىرلىككە كەلگەن. ئىبنى مەسئۇدنىڭ قىرائىتىدە بۇ ئايەت: «ئوڭ قوللىرىنى كېسىڭلار» دېگەن مەنىدە ئوقۇلغان.

ئاندىن ئۇلار: قول قەيەردىن كېسىلىدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئوخشىمىغان قاراشتا بولغان. پۈتۈن شەھەرلەرنىڭ فىقھشۇناسلىرى مۇنداق دەيدۇ: «قول جەينەكتىن ياكى مۈرىدىن ئەمەس، بېغىشتىكى ئۈگىدىن كېسىلىدۇ.»

خاۋارىجلار مۇنداق دەيدۇ: «قول مۈرىدىن كېسىلىدۇ.» يەنە بىر قىسىم كىشىلەر مۇنداق دەيدۇ: «پەقەت بارماقلار كېسىلىدۇ.»

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلارنىڭ دەلىلى شۇكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولىنى بېغىشتىن كەسكەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. شۇنداقلا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭمۇ ئوغرىلىق قىلغۇچىنىڭ قولىنى بېغىشنىڭ ئۈگىسىدىن كەسكەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. شۇڭا مۇشۇنىڭغا ئەمەل قىلىنىپ كەلمەكتە.

ئەگەر بۇ ئوغرى ئىككىنچى قېتىم ئوغرىلىق قىلسا، فىقھشۇناسلارنىڭ ئىتتىپاق قارىشىدا، ئۇنىڭ سول پۇتى كېسىلىدۇ. چۈنكى ئىمام دارۇقۇتنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر ئوغرى ئوغرىلىق

[①] ئىمام ئەبۇ داۋۇد سەفۋان ئىبنى ئۈمەييەدىن رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

قىلسا، ئۇنىڭ قولىنى كېسىڭلار، ئاندىن ئۇ يەنە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنىڭ سول پۇتىنى كېسىڭلار.»

ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ ئوغرىنىڭ قولىنى كەسكەن، ئاندىن ئۇ يەنە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنىڭ پۇتىنى كەسكەن. بۇ جازا ساھابىلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئىجرا قىلىنغان. ھېچكىم ئۇ ئىككىسىگە قارشى چىقمىغان. شۇڭا بۇ بىرلىككە كەلگەن مەسىلە بولۇپ قالغان.

ئەمما بۇ ئوغرى ئۈچىنچى قېتىم ئوغرىلىق قىلسا، ھەنەفى ۋە ھەنبەلي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ قارىشىدا ئۇنىڭ ھېچ ئەزاسى كېسىلمەيدۇ. لېكىن ئوغرىلىغان نەرسىنى ئىگىسىگە تۆلەپ بېرىدۇ ۋە تەۋبە قىلغانغا قەدەر زىندانغا تاشلىنىدۇ.

مالىكى ۋە شافىئىي مەزھەبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئوغرى ئۈچىنچى قېتىم ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنىڭ سول قولى كېسىلىدۇ، ئەگەر تۆتىنچى قېتىم يەنە ئوغرىلىق قىلسا، ئۇنىڭ ئوڭ پۇتى كېسىلىدۇ.»

ئەبۇ ھەنىفەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «مەن ئوغرىنى يېيىشكە قولى يوق، مېڭىشقا پۇتى يوق تاشلاپ قويۇشقا الله دىن خىجىل بولىمەن.» ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭمۇ ۋە باشقا بىر قىسىم ساھابىلارنىڭمۇ مۇشۇ قاراشتا بولغانلىقى رىۋايەت قىلىنغان.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئىسلام دىنى ئۆزىنىڭ مەڭگۈلۈك شەرىئىتى بىلەن ئىنسانلارنىڭ ھەق - ھۆرمىتىنى قوغدايدۇ، جانغا، مالغا ۋە ئىززەت ئابرۇيغا تاجاۋۇز قىلىشنى تۈرلۈك قاتتىق جازاغا تارتىشقا تېگىشلىك ئېغىر جىنايەت ھېسابلايدۇ. ئادەم ئۆلتۈرۈش، بۇلاڭچىلىق قىلىش، ھەمدە خاتىرجەم ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ مال - مۈلكىنى ئوغرىلاپ ئۇلارغا تاجاۋۇز قىلىش بىلەن يەر يۈزىدە زۇلۇم قىلىش، بۇلارنىڭ ھەممىسى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىشقا تېگىشلىك جىنايەتلەردۇر. شۇنداق قىلغاندىلا جىنايەتچىلەر زېمىندا بۇزغۇنچىلىق قىلالمايدۇ، يەككە كىشىلەرنىڭ ۋە جەمئىيەتنىڭ ئامانلىقىغا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ.

ئىسلام دىنى تاجاۋۇزچىلىق قىلىپ ئۇرۇش قىلغۇچىغا ئۆلتۈرۈش، دارغا ئېسىش، قوللىرىنى ۋە پۇتلىرىنى كېسىش، يۇرتتىن سۈرگۈن قىلىش قاتارلىق تۈرلۈك قاتتىق جازالارنى بېكىتتى. شۇنداقلا ئوغرىلىق قىلغۇچىغا قولىنى كېسىش جازاسىنى بەلگىلىدى. بۇ جازالار ھەقىقىي مەنىدە قىلغۇچ ئامىل بولۇپ، يامانلىقنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلايدۇ، جىنايەتنى بۇشۇكىدىلا ئۇجۇقتۇرىۋېتىدۇ، ئىنسانلارغا تىنچلىق، خاتىرجەملىك ۋە ئاسايىشلىق بېغىشلايدۇ.

ئىنسانىيەت دۈشمەنلىرى قاتىللىنى ئۆلتۈرۈشنى ۋە ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىشنى ناھايىتى چوڭ خاتالىق ھېسابلىشىۋاتىدۇ، ئۇلار تېخى: بۇ جىنايەتچىلەر جەمئىيەتنىڭ ئالاھىدە ھېسداشلىق قىلىشىغا موھتاج، چۈنكى ئۇلار روھىي كېسەللىككە گىرىپتار بولغان، بۇ قاتتىق جازالار بەختلىك ۋە ئېسىل ھايات ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتكە لايىق ئەمەس دەپ بىلجىرلىشىۋاتىدۇ. ئۇلار جەمئىيەتتىن بەكراق جىنايەتچىگە كۆيۈنىۋاتىدۇ، جەمئىيەتكە كۆيۈنمەيۋاتىدۇ. بۇ گۇناھكار جىنايەتچى بولسا، ئەكسىچە، ئىنسانلارنىڭ تىنچلىقىنى ۋە ئاسايىشلىقىنى بۇزىۋاتىدۇ، ئۇلارنى خاتىرجەم ياتقىلى قويمايۋاتىدۇ، ھەر ۋاقىت ھەر مىنۇتتا ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە، مال - مۈلكلىرىگە ۋە جانلىرىغا تەھدىت سېلىۋاتىدۇ.

ئەقىلگە ۋە ساغلام مەنتىقىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان بۇ نەزىرىيەلەرنىڭ تەسىرىدىن نۇرغۇن دۆلەتلەرنى ئادەم ئۆلتۈرۈش، قان تۆكۈش ۋە بۇلاڭچىلىق قىلىش جىنايەتلىرى قاپلاپ كېتىۋاتىدۇ، جىنايى قىلمىشلار كۆپىيىپ، تىنچلىقتا دەخلى - تەرۇز قىلىۋاتىدۇ، جەمئىيەتنى بۇزغۇنچىلىقتا ئۈچرىتىۋاتىدۇ. تورمىلار بولسا جىنايەتچىلەر ۋە بۇلاڭچىلار بىلەن توشۇپ كېتىۋاتىدۇ.

ناھايىتى ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، ئىسلام دىنى جازا قانۇنلىرىنى ئېغىر، قاتتىق، مەدەنىيەتلىك دەۋرىمىزگە ماس كەلمەيدۇ، دەپ قارايدىغان، ئادەم ئۆلتۈرۈش، زىنا قىلىش، ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش... قاتارلىق جازالارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشقا چاقىرىدىغان ئەنە شۇ غەربلىكلەر ئېغىرلىقىدىن باشلار ئاقىرىپ كېتىدىغان، قورقۇنچلۇقىدىن يۈرەكلەر قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغان پۈتۈن ۋەھشىيلىكلەرنى ئۆزلىرى قىلىدۇ. ئۇلار قوزغىغان قاباھەتلىك ئۇرۇشلار، ئۇلار ئېلىپ بېرىۋاتقان بىگۇناھ ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈش، كىچىك باللارغا ۋە ئاياللارغا تاجاۋۇز قىلىش، تۇرالغۇ جايلارنى ئىچىدىكى ئىنسانلار بىلەن بىراقلا ۋەيران قىلىش قاتارلىق ۋەھشىيانە قىلمىشلار ئۇلارنىڭ نەزەرىدە ۋەھشىيلىك ھېسابلانمايدۇ. بىر شائىر ئەنە شۇ غەربلىكلەرنىڭ مەنتىقىسىنى ناھايىتى ياخشى سۈرەتلەپ مۇنداق دېگەن ئىكەن:

چۆل باياۋاندا ئادەم ئۆلتۈرۈش،
جىنايەتتۇر ئۇ ھېچ كەچۈرۈلمەس.
ئەكسىچە تىنچ خەلقنى قەتلى - ئام قىلىش،
باردۇر ئۇنىڭدا مەسىلە ھېچ چۈشىنىلمەس.

شۇنداق، ئىسلام دىنى ئوغرىنىڭ قولىنى كېسىش جازاسىنى بەلگىلىدى. ئۇ ھەقىقەتەن ناھايىتى ئېغىر جازادۇر. لېكىن ئۇ ئىنسانلارنىڭ مال - مۈلكىگە ۋە جانلىرىغا تىنچ - ئامانلىق كەلتۈردۇ. كېسىلگەن بۇ خىيانەتخور قول مىكروپلىنىپ ۋە كېسەل يوقۇپ قاقشال بولۇپ قالغان ئەزادۇر. ئۇ قولنى نابۇت قىلماستىن، بۇ كېسەلنىڭ پۈتۈن بەدەنگە تاراپ كېتىشىگە قاراپ تۇرۇش پايدىلىق ئىش ئەمەس. لېكىن بەدەننىڭ قالغان قىسمىنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىشىمىز ئۈچۈن ئۇ قولنى قىرقىپ تاشلىشىمىز ئۇنىڭغا كۆيۈنگەنلىك

ھېسابلىنىدۇ. كېسىپ تاشلانغان بىر قول جىنايەتچىلەرنى قىلمىشلىرىدىن ياندۇرۇشقا، ئۇلارنىڭ دۈشمەنلىك قىلىشىنى توسۇشقا، جەمئىيەتنى تىنچ - ئامانلىققا ۋە ئاسايىشلىققا ئىگە قىلىشقا كاپالەتلىك قىلالايدۇ. ھەممە ئىشنى ھېكمەت بىلەن قىلغۇچى، ھەممىنى بىلگۈچى اللە نىڭ ئىنسانلارنى، مال - مۈلكلەرنى ۋە جانلارنى قوغدايدىغان قانۇنى ئالدىدا ئەنە شۇ غەربلىكلەرنىڭ قانۇنى ھېچ نەرسە ئەمەس!